

»FINLANDS SAK ÄR VÅR»

*Några personliga intryck och erfarenheter av
jägmästare MAURITZ CARLGREN, Stockholm*

SATSEN »Finlands sak är vår» präglades med Finlandshjälpens födelseakt i december 1939 och dess framväxande under därpå följande isiga vintermånader. Den blev braständaren och veden till de över hela vårt land flammande bål, där vi tinade upp vår infrusna nationella gemenskap men också svedde eller förbrände dess förorening, vår nationella trångsyn och egoism. I det följande vill jag göra ett försök att påvisa, i vad mån *Finlands sak är vår* blev en realitet och, å andra sidan, i vad mån denna appell alltjämt kan sägas vänta på att bli förstådd till sin fulla innebörd.

Man kan tvista länge om frågan, från vilket revir i den svenska folksjälen appellen *Finlands sak är vår* fick sitt renaste och starkaste svar. Men det kan, även om ett slutgiltigt svar aldrig skulle kunna givas, ändock ha sitt intresse att stanna inför frågan.

Kom detta svar från den slumrande kärleken till vårt eget land, brutalt väckt till medvetande av krigets ej på länge kända brandlukt, i tjocka moln drivande från Karelen, Salla, Suomussalmi — Pajala? Förstodo vi först nu med kriget ante portas, att det verkligen kunde gälla också oss?

Eller kom svaret från vår kränkta känsla för rätt och rättvisa? Finland hade nonaggressionspakt med sin stora granne Ryssland. Finland hade gått med på underhandlingar, ehuru det från början stod klart, att det endast kunde bli fråga om ensidiga, livsviktiga eftergifter. För oss i Norden var det *solklart*, att Finland ej »hotade» sin granne. Finland gjorde sitt yttersta erbjudande. Men det hjälpte icke. Överfallet kom. Finland tog upp än en gång sin heliga kamp »för våra hem, vår tro och vårt fosterland» (Mannerheims första dagorder). Skulle inte vårt rättsmedvetande angripas i sin innersta rot av den blodiga oförrätt, som drabbade Finland den 30 november 1939? Måste ej tron på vår egen goda rätt

att leva vårt fria liv, den tro vi satt vår lit till, skakas i sina grundvalar?

Eller började det förnimmas i folksjälén, att det var våra förfäders gamla vapenbröder, som stredo och blödde — kanske för oss även denna gång? Glömde vi inte vår egen bitterhet inför den fräna purfinska ofördragsamheten mot finlandssvenskarna, när vi nu fingo se dem sluta sig samman sida vid sida, finnar och svenskar, män och kvinnor, unga och gamla, frontsoldater och hemfolket, alla som en man? Togo ej Fänrik Ståls hjältar mandom på nytt inför våra ögon? Hur blevo vi ej gripna av berättelserna om deras levande tro! — Jag vågar påstå, har presidentskan Kallio nyligen sagt, att Finlands folk stod nära Gud i dessa prövingens tider. Vi gjorde upptäckten, att de hade samma tro som vi. Men deras fick nytt liv inför döden. Hur var det med vår?

Det torde vara ogörligt att peka på dessa och andra reaktioner hos vårt folk och säga: *det* betydde mest, eller: *den* källan var den, som flödade rikast. Huvudsaken var, att dolda källor hos vårt folk sprungo fram i dagen och samlade sig till en mäktig älv: *Finlandshjälpen*. Det blev frivilliga — efter mycken vedermöda. Det samlades utrustning av alla slag, materiell och humanitär hjälp. Det stickades, sömmades och virkades överallt i Sveriges land, i städer, byar och gårdar. Man blir rörd, när man får någon, som kan berätta hur det gick till på landet. Det samlades in pengar, 112 miljoner kronor — om man bara håller sig till den i september i år slutredovisade nationalinsamlingen — i små och stora poster, från änkans skärv till miljonbelopp. Uppfinningsrikedomen var outtröttlig, när det gällde att hitta på nya sätt att locka fram pengar. Svenskarna i gemen blevo glada givare. Det tillkommer ej oss att mäta värdet för mottagaren av alla dessa gåvor till vårt grannfolk. Men vi slå fast, att dess tack, betygat på mångahanda sätt, officiellt och enskilt, har varit uppriktigt, varmt.

Vi skulle alltså, av allt att döma, själva kunna vara belåtna med vår hjälp till Finland. Det är kanske riktigt, som det sägs, att »vi gjort allt vad vi kunnat»? Påståendet får vanligen ett kompletterande omdöme som detta: Per Albin har manövrerat väl, som lyckades hålla oss utanför kriget. Jag skall icke bestrida riktigheten av det senare omdömet, men väl den eventuellt underförstådda meningen, att omdömet också skulle vara på något sätt uttömmande eller slutgiltigt. Vår regering lyckades hålla oss utanför finsk-ryska kriget. Det kan regeringen räkna sig till för-

tjänst, eftersom sinne för konsekvens obestriddligen är en förtjänst. Men man påminnes om konsten att göra en dygd av nödvändigheten, när man betänker vad våra styresmän under tvenne årtionden försummat i avseende på vårt försvar. Redan denna lättsinnets försvarspolitik var tillräcklig att hänvisa oss till den roll vi spelade: att söka rädda vad som räddas kunde, att hålla oss utanför, med åsidosättande av morgondagens bekymmer. Man sade 1925, då demokratin skulle övertaga ansvaret för vårt försvar, att det hädanefter skulle bli *litet men gott*. *Litet* blev det. Men *gott* kunde det aldrig bli i en riksdagsatmosfär, där man icke såg det man icke ville se. Jag skall blott med ett par kända exempel söka återuppliva doften av denna atmosfär. I remissdebatten vid 1928 års riksdag påtalade oppositionen frånvaron av anslagsäskande för anställande av vissa försök, som avsågo fältartilleriets modernisering. Anmärkningen var tydligen *sakligt* så väl motiverad, att vederbörande högste målsman för försvaret — han tillhörde de frisinnade — ingen annan förklaring hade att ge än denna: anslaget skulle gå utanför den utstakade ekonomiska ramen för försvaret. Förmodligen var behovet av fältartilleriets upprustning lika påtagligt 1925 som 1928. Men betecknande för synen på vår försvarsfråga vid den tiden är, att för det »goda» försvaret nödvändiga krav, som glömdes eller nedprutades 1925, ej heller efter 1925 blevo vägda efter sin sakliga tyngd, så snart den ekonomiska ramen överskreds. År 1932 blev t. o. m. denna ram för vid: rekrytutbildningen inställdes. Vi hade inte råd till sådant.

Frammot 1936 hade Nationernas Förbunds prestige rutschat så långt ner och de europeiska makternas samliv så försämrats, att t. o. m. svenska riksdagen icke ansåg sig kunna vidhålla sin optimism beträffande våra försvarsanstalter. Det blev en ny och utan tvivel något förbättrad försvarsordning. Men i ljuset av vad som sedan sig i Riket tilldragit förefaller skillnaden mellan vad socialdemokraterna då bjödo, 135 miljoner kronor, och högerns 160 miljoner icke imponerande, även om hänsyn togs till att högern dessutom ville påskynda materialanskaffningen. Detta påpekande har kommit som en onekligen effektiv kontrastöt från *deras* sida, socialdemokraterna, som under världshändelsernas oemotståndliga och direkta tryck arbetat sig fram till dagens tveklösa försvarsvilja. Högerns obestriddliga förtjänst är att under långa förmörkade tider, under spott och spe ha fört riksförsvarets

tal. Kanhända kunde det ha skett med större klokhet och med mera positiv inriktning på reformer i själva den s. k. militära yrkesandan. Säkert hade det kunnat ske med mindre kompromissande. Men kvar står — trots alla dagens försök att trolla bort korten — till dess heder, en heder som högern såsom parti var ensam om, den realistiska syn på vår neutralitets- och försvarspolitik, vars ständiga praeterea censeo efter 1925 var: Vi måste stärka vårt försvar.

Om värdet av vår regeringschefs uttalande vid krigsutbrottet den 1 sept. 1939: »*Vår beredskap är god*» kan man lugnt låta reflexionerna göra sig själva, i ljuset av bl. a. den högst väsentliga upprustning, som sedan dess till dato ägt och äger rum. Denna upprustning är vittnesbörd nog om vår numera — äntligen — eniga försvarsvilja. Ännu en omständighet torde emellertid böra tagas i betraktande, då man stannar inför det goda betyg om vår samlingsregerings förmåga att hålla oss utanför kriget, som ovan berörts. Trots stora och även för menige man fattbara svårigheter och faror under Finlandskriget erbjöd vårt politiska, strategiska och ekonomiska läge oss vissa möjligheter därtill. Tränger man litet djupare än till den känslobotten, varifrån tacksamma suckar uppstego till statsministern, känner man sig mera manad att formulera betyget sålunda: den regering, som ej förstått att begagna sig av möjligheterna att hålla kriget från våra gränser, hade varit mer än lovligt svag, kanske t. o. m. svagare än vi förtjänat.

Nu kommer man till frågan: Är detta, att hålla oss utanför krig, i sig själv ett mål för vår aktuella utrikespolitik? På detta måste svaras: naturligtvis icke. Att bevara vår oförkränkta neutralitet är i sig själv endast *ett medel* att vinna *målet*, som är att till våra barn överlämna det arv vi mottagit av våra fäder: ett fritt och oberoende Sverige. Med detta självklara mål i sikte kan en summarisk återblick på vad som hänt vara givande. Vi bekräftade vår tidigare deklarerade neutralitet inför stormaktskriget tillsammans med samtliga de nordiska statscheferna, kungar och president, i oktober 1939. Trodde möjligen främmande teckentydare, att denna samfälliga manifestation betydde något mera än en till intet förpliktande solidaritetsförklaring, blevo de småningom grundligt tagna ur sin villfarelse, när det ena nordiska riket efter det andra — trots sin neutralitet — anfölls med krig eller besattes, alla utom Sverige, utan samfällig handling till

försvar! Men förvisso är det icke den förlorade neutraliteten de sörja och vi med dem. Det är fastmer Finlands amputation, Norges och Danmarks förlorade — för hur länge? — frihet och oavhängighet! Vi svenskar ha fått den mest effektiva åskådningsundervisning, som kan tänkas, hurusom neutraliteten endast är ett medel — som icke alltid leder till målet. Före 1940 var det en alltför stor del av svenska folket, som icke gjort denna enkla sanning klar för sig. Ha vi nu, när neutralitetspolitiken sviktar, kommit till klarhet därom att som sista utväg återstår: *att ta försvarskriget inom eller utom landets gränser? Inom gränserna, må vara. Men utom?* I februari 1914 yttrade Tysklands utrikesminister v. Jagow till franske ambassadören Jules Cambom, att det icke längre finnes någon plats för de små nationerna. De voro dömda att försvinna antingen genom att helt uppgå i stora stater eller bli deras vasaller. (Wedel Jarlsberg: *Reisen gjenom livet*, Oslo 1932.) Vad som nu proklameras om nyordning i Europa påminner bra mycket om denna ton från 1914. Englands sätt att värva anhängare bland stora och små stater, att lova dem runt och hålla tunt har i praktiken icke visat sig mera uppmuntrande för småstaterna.

England kämpar nu på liv och död för sig och sitt imperium. Det är, lindrigt sagt, hårt beträngt, och en måhända utbredd mening bland oss börjar kanske, i all sin oklarhet om vad detta egentligen innebär, göra sig förtrogen med nödvändigheten att »orientera sig» åt visst håll. Men det låter tänka sig att den nuvarande bilden av stormaktskriget *kan* förbytas trots allt. Man har ännu icke sett mer än början av U. S. A:s svar på tremaktspakten Tyskland—Italien—Japan. Inträffar den situationen, att Tyskland blir hårdare engagerat i striden än dagens synvidd kan ge vid handen, är det ju möjligt, att kolossen i öster börjar röra på sig på nytt. Det torde då vara för sent att improvisera vårt ställningstagande. Vi måste nog, vill det synas, dessförinnan *i tid* ha valt vår position, om vi ej likt tusenskönan skola bli överraskade av tidig vinter.

Av tradition och ohejdad vana är det för oss svenskar rent av motbudande att tänka över utrikespolitiska problem, än mer att sätta in vårt eget land i ett utrikespolitiskt sammanhang. I riksdagen har denna olust länge, länge varit påtaglig — åtminstone av de offentliga debatterna att döma — och det är väl då ej så märkvärdigt, om man tycker sig spåra samma intresselöshet ute bland

svenska folket ej minst hos oss, som älska att kalla sig bildade. Man påträffar nog alltjämt den uppfattningen, att, om vi göra oss riktigt små och osynliga, stormen skall gå oss förbi, även denna gång. Eller man säger att vi ha haft ryssen i Finland in på knuten i mer än hundra år förut. Och det gick bra! Bortsett från cynismen i resonemanget: är det verkligen möjligt, att vi kunna bortse från det i grunden förändrade strategiska läge, som inträtt, om sovjetmakten inrättar flygbaser vid Torne älv, utefter Bottniska vikens östra strand, på Åland? Luftkriget i våra dagars mening fanns icke 1809—1918! Det är den avgörande skillnaden mellan då och nu.

År 1938 ryckte vi upp oss till en framstöt. Vi begärde samman med Finland garantimakternas medgivande att vissa befästningar skulle få göras i en yttre gördel av Ålands-arkipelagen. Allt gick bra till dess ärendet kom till Sovjet. Inför dess höjda varnande finger blev det alldeles tyst om saken. Den kom bort helt enkelt! Framför allt i riksdagen. I dagarna har Finland gått vidare på sin via dolorosa, försäkrat att Ålandsöarna skola förbli obefästade och i Mariehamn inlogerat en kraftigt bemannad kontrollkommission från Ryssland. Man kommer att tänka på stormvarningar.

Några dagar efter Moskvafreden den 12 mars tillkännagav utrikesministern att förfrågan ingått från Finland om vi vore hågade för försvarsförbund. Vi fingo också veta, att svaret blivit ett löfte att grundligt överväga saken.

Det gjordes gällande på sina håll att Ryssland skulle betrakta ett svenskt-finskt försvarsförbund såsom ett brott mot fredstraktaten. Har en rysk *démarche* i denna riktning förelegat, kan man förstå *Finland*, om det sedermera avrått från försvarsförbund av officiell karaktär. Hos oss får man höra klokt folk säga: Tyskland skulle icke tillåta detta försvarsförbund av hänsyn till Sovjet; Sovjet skulle tillägga försvarsförbundet ett offensivt syfte, som till och med kunde tagas till förevändning för ny och ofördröjlig attack. Så säger man. Men tror man då verkligen att *frånvaron av försvarsförbund* skulle avhålla Sovjet från attack i lämpligt ögonblick? Om man får något svar på en sådan fråga kan det väntas bli följande: Det är väl i alla fall tydligt att vi vilja försvara oss, och det är summan!

Utan alla informationer hava vi som sagt icke lämnats. Förutom det nyss anförda har man att erinra sig en passus av samma tal inför Publicistklubben, vari utrikesministern redogjorde för

vår roll under fredsförhandlingarna Sovjet—Finland. Under det att vi första tiden spelade brevbärarens roll, d. v. s. inskränkte oss att överbringa Sovjets krav och Finlands svar, blev slutet mera dramatiskt. Vi skulle ha sagt Sovjet för vår egen del, att, därest en uppgörelse icke kunde träffas med Finland, Sovjetregeringen riskerade en svensk intervention. Åtminstone innehöll pressreferatet denna passus. Man får väl antaga, att meddelandet gjorde det intryck på vederbörande, som det förtjänade efter de uttryckliga försäkringar, som givits under krigets lopp, nämligen att vår hjälp till Finland skulle bli av uteslutande materiell och humanitär art. Därmed må emellertid vara hur som helst. Viktigare är att det kom en liten högofficiell kommentar efteråt: Sveriges besked till Sovjetregeringen var aldrig menat som ett hot, endast som ett påpekande.

Tanken på ett försvarsförbund framkom som sagt genast efter Moskvafreden. Den mottogs med gillande av den allmänna opinionen i vårt land. Jag citerar Z. Höglunds ord i Socialdemokraten den 13 mars: »Det måste stå klart för de nordiska folken ej blott i ord utan i gärning att Finlands sak är vår; det betyder att endast ett försvarsförbund i liv och död mellan de nordiska länderna kan ge oss alla den relativa trygghet i framtiden, som vi var för sig icke kunna åstadkomma.» Nu har det blivit alltmera tyst kring det försvarsförbund, som skulle bli inseglet på vår vilja att göra Finlands sak till vår. Hur skall man tolka denna tystnad? Är den betecknande för vår regerings uppfattning om vår rörelsefrihet? Eller ha vi dröjt för länge med svaret; äro vi för sent ute igen? Det är med oro man sätter dessa frågetecken. Det är att sätta vårt eget väl, ej Finlands, på främsta plats, när vi fråga: Äro vi beredda att göra Finlands sak till vår? Fullt ut! Ännu hava vi ej visat det.